

TVÅSAMHETSBEGREPPET UPPMANAR TILL NYA FRÅGOR

När nya regler tillåter samkönade par att ingå äktenskap i Sverige och andra länder innebär det en viktig förändring i de normer som påbjuder heterosexualitet. Men försvinner heteronormativiteten? Tvåsamhetsbegreppet fångar förändringar av samtidens relationsnormer.

Text: Catrine Andersson

Hur studerar vi det som vi tar allra mest för givet? Hur ser vi det som vi inte sett förut? Olika forskningstraditioner ger olika svar. Några varnar för att bli för hemtam och söker sig till miljöer där mycket lite är bekant för att behålla den fräscha blicken på sina studier. Andra håller sig gärna på hemmaplan, men måste då utveckla särskilda tekniker för att kunna se. Det handlar om att hantera att något som varit forskarens vardag under frukosten hemma på morgonen, kanske kommer att bli hans eller hennes forskningsobjekt bara en timme senare på jobbet. Genom att använda oss av analytiska verktyg som tvingar oss att gå utanför vardagen, kan vi sätta ord på det vi vanligtvis slipper sätta ord på – det som är norm.

Sociologin har en lång och stark tradition av att tala om normer, och gör så än idag. Skilda normbegrepp har utvecklats där man försökt formulera normer som de regler som styr genom att uppmuntra eller förbjuda beteenden, eller som de handlingar som i relation till förväntningar skapar sociala mönster. Men teorier om normer, och då särskilt normativiteter, har utvecklats med kreativ kraft även inom andra forskningsområden och jag tänker här särskilt på queerforskningen.

Queerteorins paradbegrepp heteronormativiteten, som på senare år även letat sig ut från de renodlat akademiska texterna och in i samhällsdebatten, har sitt ursprung i **Judith Butlers** begrepp den heterosexuella matrisen. Det har

dock blivit vanligt i Sverige att istället för Butlers begrepp använda heteronormativitetsbegreppet när man vill sätta ord på det system av normer som framhåller heterosexualitet och en viss sorts heterosexuellt liv som det normala, förväntade och eftersträvarsvärda. Det är alltså inte vilken heterosexualitet som helst som passerar nålsögat för det allra mest eftersträvarsvärda livet. Förutom heterosexualitet förväntas även samboende, familjebildande och inte minst tvåsamhet. Tvåsamhetsnormer har ofta setts som en självklar del av heteronormativiteten, men mera sällan studerats som något intressant i egen rätt. Det har förekommit i en svensk forskningskontext i ökad grad de senaste åren, dock har jag saknat en mer teoretisk diskussion om vilken roll begreppet har att spela för vår forskning – när vi ser på samtiden såväl som på historiska perioder.

Nyligen har dock juridiska reformer skett som sätter tvåsamheten på dagordningen. Dessa har utökat de medborgerliga rättigheterna för de som lever i samkönade parförhållanden. I allt fler länder införs samkönade äktenskap, antingen särregleringar i form av

partnerskapslagar eller dylikt, eller också i form av könsneutrala äktenskapslagar. I min avhandling studerar jag äktenskapsbegreppet i svenska statliga utredningar under 1900-talet och utforskar därmed införandet av könsneutralt äktenskap 2009 i Sverige. Jag gör det med en samtidigt sociologisk och queer blick på vad som händer med äktenskapet när det inte längre enbart inkluderar olikkönade par. Äktenskapet har länge, både inom feministisk forskning och queerforskning, framhållits som heteronormativitetens högborg, så vad händer när äktenskapet inte längre är

Genom att använda oss av analytiska verktyg som tvingar oss att gå utanför vardagen, kan vi sätta ord på det vi vanligtvis slipper sätta ord på – det som är norm.

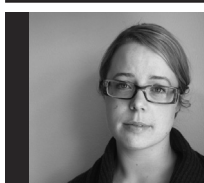
förbehållet heterosexuella? Har heteronormativiteten gjort sig av med heterosexualiteten?

En sådan historisk utveckling vore sensationell, och visar sig i närläsningar av materialet vara förenklad. Heterosexualiteten försvann nämligen inte helt ur de statliga utredningarna när samkönade par tilläts gifta sig. Istället för att utgöra ett avgörande kriterium för vem som får gifta sig, övergick heterosexualiteten till att bli en underliggande logik och förväntan – en förväntan om familjebildande enligt heterosexuell modell. Tvåsamheten fick istället en mer framskjuten roll. Den hade visserligen alltid fungerat som

Istället för att utgöra ett avgörande kriterium för vem som får gifta sig, övergick heterosexualiteten till att bli en underliggande logik och förväntan – en förväntan om familjebildande enligt heterosexuell modell.

utgångspunkt för såväl äktenskapslag som sambolag och partnerskapslag, men ju mer problematiserad heterosexualiteten blev i debatten om äktenskapslagen, ju mer uttalad blev tvåsamheten som ett avgörande kriterium.

Heteronormativiteten har således ingen stabil teoretisk innebörd, utan de förhandlingar som sker för att upprätthålla normer som gynnar heterosexualitet och tvåsamhet måste analyseras för varje historisk tid och plats. Åren 1909-2009 var hundra år av tvåsamhet, med genomgående starka tvåsamhetsnormer, vilka blev allt tydligare uttalade när perioden gick mot sitt slut. Det hade varit paradoxalt och teoretiskt problematiskt att tänka sig en heteronormativitet som inte längre gynnar heterosexualitet, och det är här det blir tydligt att vi behöver de teoretiska och analytiska verktyg om tvåsamhetsbegreppet erbjuder för att kunna greppa vad som händer med dessa maktordningar i samtiden. Tvåsamhetsbegreppet gör det möjligt att lösa upp och omformulera de teorier som inte ensamma kan bena ut händelseförloppet. Det uppmanar oss att ställa nya frågor, och att inte nöja oss med mindre än att fånga historisk såväl som teoretisk förändring.

Catrine Andersson är sociolog och verksam vid Uppsala universitet (catrine.andersson@ibf.uu.se)

LITTERATUR

- Ambjörnsson, Fanny (2006) *Vad är queer?* Stockholm: Natur och kultur.
- Andersson, Catrine (2011) *Hundra år av tvåsamhet. Äktenskapet i svenska statliga utredningar 1909-2009.* Lund: Arkiv.
- Aubert, Vilhelm (1979) *Sociologi: Socialt samspel.* Övers. S. Andersson. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Berg, Martin & Jan Wickman (2010) *Queer.* Malmö: Liber.
- Butler, Judith (1990) *Gender trouble. Feminism and the Subversions of Identity.* New York: Routledge.
- Ekerwald, Hedvig (2002) *Varje mor är en dotter: om kvinnors ungdomstid under 1900-talet.* Eslöv: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Giddens, Anthony (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies.* Oxford: Polity Press.
- Gustavson, Malena (2001) "till tygellöst leverne: en bisexuell kritik av tvåsamhetens hegemoni." *Lambda Nordica* (1-2).
- Gustavson, Malena (2006) *Blandade känslor - bisexuella kvinnors praktik och politik.* Göteborg: Kabusa Böcker.
- Nordin, Lissa (2007) *Man ska ju vara två: män och kärlekslängtan i norrländsk glesbygd.* Stockholm: Natur & kultur.
- Norberg, Anna (2009) *Samkönad tvåsamhet: vardagsliv och heteronormativa praktiker.* Umeå: Sociologiska institutionen, Umeå universitet.
- Rosenberg, Tiina (2002) *Queerfeministisk agenda.* Stockholm: Atlas.
- Rydström, Jens (2005) "Tvåsamhetens brunn: Registrerat partnerskap i Norden." ss. 308-335 i *Queersverige*, Red. D. Kulick. Stockholm: Natur och kultur.